

Dr hab. Andrzej Szeptycki
Katedra Studiów Strategicznych i Bezpieczeństwa Międzynarodowego
Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Warszawski
ul. Żurawia 4, pokój 406, 407
00-503 Warszawa
tel. +48 22 553 16 35
fax. +48 22 553 16 36
e-mail: andrzej.szeptycki@uw.edu.pl

Warszawa, 15 listopada 2019 r.

Recenzja dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dra Vadyma Zheltovskiego

Recenzja przygotowana dla Wydziału Nauk Politycznych i Studiów
Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego

I. Uwagi ogólne

Pan dr Vadym Zheltovskyy ukończył filologię angielską na Wydziale Języków Romańsko-Germańskich na Narodowym Uniwersytecie „Akademia Ostrogska” w Ostrogu (Ostróg, obwód rówieński, Ukraina) (2008 r.), gdzie przygotował pracę magisterską „Wojskowe i polityczne eufemizmy w przemówieniach polityków”. Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce uzyskał decyzją Rady Wydziału Nauk Politycznych Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieyszтора w Pułtusk w 2011 r. na podstawie rozprawy doktorskiej „Iraq Issue in the Rhetoric of George W. Bush (Pre-war and War Periods, 2001-2008)”, którą przygotował pod kierownictwem prof. dr. hab. Krzysztofa Michałka, a po śmierci tego ostatniego – prof. dr. hab. Arkadiusza Żukowskiego. Studia doktoranckie w Akademii Humanistycznej w Pułtusku Habilitant odbył w ramach programu Erasmus Mundus External Cooperation Window Lot 6. Z przedstawionej dokumentacji nie wynika, czym dr Vadym Zheltovskyy zajmował się w latach 2011 – 2013.

Od 2013 roku Habilitant jest zatrudniony na Wydziale Nauk Politycznych Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieyszтора na stanowisku adiunkta. Habilitant jest aktywnie zaangażowany w działalność naukową i organizacyjną na uczelni. W latach 2015 – 2019 był promotorem 14 prac magisterskich i 22 prac licencjackich; ponadto już trzykrotnie pełnił funkcję promotora pomocniczego w przewodach doktorskich, których tematyka dotyczyła poradzieckich państw Europy Wschodniej; dwa ze wspomnianych przewodów zakończyły się

obroną pracy doktorskiej w latach 2018 – 2019. Od 2018 jest zastępcą redaktora naczelnego czasopisma „Społeczeństwo i Polityka” wydawanego przez Wydział Nauk Politycznych AH. Habilitant jest również przewodniczącym komisji dyscyplinarnej do spraw studentów, opiekunem studentów kierunku politologia i studentów zagranicznych na Wydziale Nauk Politycznych AH, opiekunem naukowym Studenckiego Koła Naukowego Politologów, a także członkiem komisji doktorskiej z języka angielskiego na swoim macierzystym wydziale. W latach 2013-2017 uczestniczył w organizacji corocznych wizyt grupy uczniów z Izraela w Puławsku. Ważnym kierunkiem działalności Habilitanta na uczelni jest współpraca z Ukrainą. Jako pełnomocnik rektora Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora ds. współpracy lokalnej dr Vadym Zheltovskyy był koordynator projektu rocznego kształcenia na studium podyplomowym „Społeczni partnerzy władzy lokalnej” realizowanego przez Akademię Humanistyczną im. Aleksandra Gieysztora w Puławsku, Narodowy Uniwersytet „Akademia Ostrogska” a administracją obwodu rówieńskiego, Państwowy Uniwersytet im. Ołesia Honczara w Dniprze (dawniej Dniepropietrowsk), radę obwodu dniepropietrowskiego, Klasyczny Prywatny Uniwersytet w Zaporozżu i departament edukacji oraz departament stosunków zagranicznych i zagranicznej działalności zagranicznej administracji obwodu zaporoskiego. Celem projektu było roczne kształcenie działaczy lokalnych dobranych przez współpracujące administracje w Równem, Zaporozżu i Dniprze w zakresie wdrażania reform samorządowych w oparciu o prawo UE, doświadczenia Polski oraz współczesne uwarunkowania Ukrainy. Był też członkiem komitetu organizacyjnego międzynarodowego forum dla studentów z Polski, Białorusi, Ukrainy, Rosji i Mołdowy „Tolerancja w zróżnicowanych kulturach” (Puławsk, 2013 r.) i międzynarodowej konferencji naukowej „Administracja a Bezpieczeństwo” (Puławsk, 2016 r.).

Habilitant jest również aktywny zawodowo poza murami uczelni. Jest członkiem redakcji czasopisma „Studia Wschodnioeuropejskie” w Instytucie Europeistyki Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego i czasopisma Narodowego Uniwersytetu Lotniczego w Kijowie (niestety w autoreferacie brak tytułu wspomnianego czasopisma). W ramach programu Erasmus+ dwukrotnie przebywał na Uniwersytecie w Greiswald (Niemcy) i raz na Uniwersytecie w Kłajpedzie (Litwa). Podczas tygodniowych pobytów wygłosił dla pracowników i studentów uczelni przyjmujących wykłady na temat historii Ukrainy i bieżącej sytuacji w tym kraju. Ponadto w 2015 r. dr Vadym Zheltovskyy wygłosił cykl wykładów gościnnych na uniwersytetach partnerskich na Ukrainie: Narodowym Uniwersytecie „Akademia Ostrogska”, Państwowym Uniwersytecie im. Ołesia Honczara w Dniprze i Klasycznym Prywatnym Uniwersytecie w Zaporozżu. Był również

wykładowcą w Mokotowskim Uniwersytecie Trzeciego Wieku (Warszawa). Był członkiem rad naukowych ogólnopolskich sympozjów naukowych „Oblicza współczesnych migracji” (Collegium Bobolanum, Warszawa, 2016 r.) i „Człowiek a środowisko” (Collegium Bobolanum, Warszawa, 2016 r.).

Podsumowując należy stwierdzić, że podczas sześciu lat pracy na uczelni Habilitant wniósł wymierny wkład w jej działalność, skupiając się w szczególności – choć nie wyłącznie – na dwu interesujących go zagadnieniach badawczych, a mianowicie administracji samorządowej i Ukrainie.

Ocena dorobku naukowego

Zainteresowania badawcze Habilitanta po uzyskaniu stopnia doktora skupiały się na czterech obszarach: retoryce politycznej, transformacji na Ukrainie po „rewolucji godności”, administracji samorządowej w tym kraju i jej reformie zgodnie z wzorcami europejskimi i polskimi, przy czym należy odnotować wyraźną dominację tego ostatniego obszaru nad pozostałymi trzema. Taka „monotematyczność” nie przemawia na korzyść Habilitanta i świadczy o swoistym braku rozwoju naukowego.

Badania dotyczące retoryki politycznej były pokłosiem tych prowadzonych w okresie przygotowywania pracy magisterskiej i doktorskiej, i dotyczyły w szczególności retoryki przywódców państw zachodnich na temat wojny w Iraku, a następnie bezprawnej aneksji Krymu przez Rosję (*Blair and Europe; How Rhetoric was Used to Sell Iraq Issue on European Arena*, w: *Świat - Niemcy – Polska*, red. K. Sierżputowska, S. Sadowski, A. Koseski, Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego, Bydgoszcz 2014, s. 147-161; *Ukrainian Case: Does Rhetoric Matter?*, w: *Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa - wybrane zagadnienia*, red. M. Ilnicki, Z. Nowakowski, Towarzystwo Naukowe Powszechne S.A., Warszawa 2014, s. 211-224). Habilitant wskazywał w nich na znaczenie stosowanej retoryki w stosunkach międzynarodowych, ale również na ograniczenia jej skuteczności.

Prace badawcze poświęcone porewolucyjnej Ukrainie trudno usystematyzować – można sądzić, że były one w istotnym stopniu odpowiedzią na bieżącą, podlegającą dynamicznym zmianom sytuację w tym kraju i związanymi z nią potrzebami polskiego rynku wydawniczego. Dr dr Vadym Zheltovskyy pisał zatem o procesach integracyjnych w porewolucyjnej Ukrainie (*European Integration Processes in post-Euromaidan Ukraine*, w: *Koncepcje reformy UE – przyszły kształt ustrojowy Unii*, red. K.A. Wojtaszczyk, P. Stawarz, Warszawa 2020 (?) (w druku)), polityce Ukrainy wobec Sojuszu Północnoatlantyckiego u progu prezydentury Petra Poroszenki (*First 100 Days of President Poroshenko: NATO Issue in*

Presidential Agenda, „Ante Portas Studia nad Bezpieczeństwem”, Nr 1 (3)/2014, s. 87 – 101, znaczeniu mediów jako narzędzia promocji rosyjskiej propagandy dotyczącej Ukrainy (Media Promotion of Political Discourse as an Assisting Tool for Kremlin Policy on Ukraine; w: *Współczesne wyzwania polityki bezpieczeństwa - wybrane zagadnienia*, red. M. Ilnicki, Z. Nowakowski, Towarzystwo Naukowe Powszechne S.A., Warszawa 2016, s. 285-296), nowych mediach w porewolucyjnej Ukrainie (*News Media in Post-Euromaidan Ukraine (years 2014-2016): Selected Cases*, „Społeczeństwo i Polityka”, 2019, Nr 1, s. 29-44) i przemianach społeczeństwa obywatelskiego w tym kraju (*In Search for New Trends of Civil Participation in Ukraine*, „Społeczeństwo i Polityka”, 2016, Nr 3(48), s. 155-173). Autor podejmował na łamach wymienionych publikacji ważne zagadnienia, np. trzy scenariusze jeśli chodzi o europejską przyszłość Ukrainy – integracja z UE łącznie z członkostwem, integracja z UE lecz bez członkostwa, rezygnacja z proeuropejskiej polityki. Jednocześnie pozostawiają one pewne wrażenie niedosytu: w tekście o nowych mediach nie znajdzie czytelnik szerszych informacji o niezależnych ukraińskich telewizjach internetowych, które są ważnym dziedzictwem „rewolucji godności”; w artykule o mediach jako narzędziu Rosji habilitant ogranicza się do mediów rosyjskojęzycznych (skierowanych do obywateli Rosji, ew. obywateli innych państw poradzieckich), a pomija choćby RT czy Sputnik skierowane do odbiorców poza „rosyjskim światem”.

Badania poświęcone administracji samorządowej na Ukrainie jako takiej również miały charakter incydentalny i dotyczyły w szczególności roli samorządu w systemie bezpieczeństwa publicznego Ukrainy (*Zadania administracji samorządowej w systemie bezpieczeństwa publicznego Ukrainy – próba charakterystyki*, w: *Samorząd terytorialny w kształtowaniu bezpieczeństwa publicznego*, red. Bębenek B., Gadomska G., Kubeł S., Sęk A., Wydawnictwo Typografia Pułtusk, Pułtusk 2018).

W okresie po uzyskaniu stopnia doktora habilitant poświęcił najwięcej uwagi reformie czy może próbom reformy ukraińskiego samorządu. Tematyki tej dotyczy jego osiągnięcie naukowe stanowiące przedmiot postępowania habilitacyjnego: *Self-government in Ukraine: Origin, Evolution and Perspectives*, Wydawnictwo Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku, Pułtusk 2019 – o publikacji tej będzie jeszcze bardziej szczegółowo mowa poniżej. W tym miejscu należy odnotować, że również *gros* publikacji nie wchodzących w skład osiągnięcia naukowego stanowiącego przedmiot postępowania habilitacyjnego dotyczy reformy samorządowej na Ukrainie, w szczególności ukraińskiego dyskursu politycznego na ten temat (*Decentralization Issue in Ukrainian Political Discourse: Selected Cases*, „Studia Wschodnioeuropejskie”, 2019, nr 10), zagadnienia reformy ukraińskiego samorządu w okresie

prezydentury Leonida Krawczuka i Leonida Kuczmy (*Political Approach to the Issue of Self-Governance Reform in Ukraine under the Presidencies of Kravchuk and Kuchma*, „Społeczeństwo i Polityka”, 2017, Nr 2 (51), s. 85-97), znaczenia „pomarańczowej rewolucji” i „rewolucji godności” w procesie reform (*Orange Revolution and Attempts to Reform Local Self-Government in Ukraine*, „Społeczeństwo i Polityka”, 2016, Nr 1 (46), s. 27 – 39; *Post-Maidan Transformation Processes in Context of Local Governance in Ukraine*, w: *Ukraina. Konflikt, transformacja, integracja*, red. K. Sygidus, o. Gorbach, D. Mościcka, W. Kotowicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2016. s. 151 – 162), roli społeczeństwa i uczelni wyższych w tym procesie (*Civil Society as Actor of Political Processes on Selfgovernance Reform in Ukraine*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne, 2019, nr 2 (w druku); *Self-governance Reform of Ukraine: Role of Universities in Reformation Processes*, w: *Globalni determinanty svitogospodarskiego rozvytku*, red. M. Poliakov, Wydawnictwo Narodowego Uniwersytetu w Dnipro, Dnipro 2016, s. 11 – 19), wpływu Partnerstwa Wschodniego na reformę samorządową na Ukrainie i perspektyw europeizacji ukraińskich samorządów (*The Eastern Partnership and its Impact on Selfgovernance Reform in Ukraine*, „CES Working Papers”, 2016 vol.8 (3), issue 3, s. 550 – 571; *European Integration and Perspectives for the Europeanization of Local Governments in Ukraine*, w: *Wymiary integracji europejskiej*, red. T.Astramowicz-Leyk, M. Chełminiak. K. Sygidus, O. Gorbach, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2017, s. 65 – 73), wreszcie znaczenia Polski i współpracy polsko-ukraińskiej w procesie reformy samorządowej na Ukrainie (*Polish – Ukrainian Cooperation on Self-governance Reform and its impact on Ukrainian Crisis*, „Ante Portas - Studia nad Bezpieczeństwem”, 2015, Nr 2(5), s. 101 – 115; *Impact of Self-Government Reform in Poland on Ukrainian Transformation of Local Governance*, artykuł w druku w czasopiśmie Narodowego Uniwersytetu Lotniczego w Kijowie – w dokumentacji brak tytułu). Niestety wartość części wspomnianych tekstów jest dość ograniczona: autor często jedynie w luźny sposób nawiązuje do tematu określonego w tytule, pomijając przy tym kwestie o zasadniczym znaczeniu. Przykładowo w przywołanym już artykule *Polish – Ukrainian Cooperation on Self-governance Reform and its impact on Ukrainian Crisis* habilitant słusznie pisze o znaczeniu reform samorządowej dla porewolucyjnej Ukrainy i o tym, że Polska ma być w tej kwestii przykładem. Dalej jest gorzej – autor rozwodzi się o Konferencji Władz Lokalnych i Regionalnych Partnerstwa Wschodniego, euroregionach, wreszcie polsko-ukraińskiej współpracy pozarządowej. Z tekstu czytelnik nie dowie się jednak, że w marcu 2014 r. powstała polska grupa ekspertów, która miała wspierać reformę samorządową na Ukrainie, a na jej czele stanął były prezydent

Warszawy Marcin Świącicki (jedna z ważniejszych postaci w kontekście omawianej w tekście problematyki), nie dowie się o wizytach studyjnych ukraińskich samorządów w Polsce realizowanych m.in. w ramach programu Study Tours to Poland czy w przez Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej, nie dowie się nawet, czym zajmują się euroregiony, w skład których wchodzi regiony z Polski i Ukrainy. Cytowany już tekst *Post-Maidan Transformation Processes in Context of Local Governance in Ukraine* pomija takie zagadnienia jak nieprzeprowadzona reforma konstytucyjna na Ukrainie, która jest warunkiem rzeczywistej reformy samorządowej czy powstawanie na Ukrainie połączonych gromad, które są swoistym erazkiem reformy ukraińskich samorządów. Wspomniane zagadnienia są jednak znane habilitantowi, o czym świadczy jego tekst *Political and Social Dimension of Decentralization Processes in Ukraine*, w: *Społeczności lokalne – samorządność i inicjatywy oddolne w globalnym świecie*, red. naukowa Tomasz Herudziński i Jacek Wojnicki, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2019 (?).

Łącznie na dorobek habilitanta składa się jedna książka, stanowiąca jego osiągnięcie naukowe będące przedmiotem postępowania habilitacyjnego, 11 artykułów i 9 rozdziałów w pracach zbiorowych. To dane powstałe w oparciu o „oficjalny” dorobek habilitanta (Załącznik 3. *Wykaz dorobku habilitacyjnego – nauki społeczne*) przesłany w dokumentacji. „Rzeczywisty” dorobek – ten przesłany w formie kopii tekstów wydanych i w druku – zawiera bowiem nieco inne publikacje, gdyż pomija niektóre teksty, o których mowa w dorobku „oficjalnym”, a jednocześnie zawiera publikacje, których ten ostatni nie uwzględnia. Jest to kolejny przejaw budzącego pewną frustrację braku staranności habilitanta.

Atutem omawianych publikacji jest bez wątpienia fakt, że autor konsekwentnie pisze w języku angielskim – to z pewnością lepsze rozwiązanie niż publikowanie wyników badań w języku polskim (którym cudzoziemcy pracujący na polskich uczelniach często nie władają w wystarczającym stopniu) lub po ukraińsku. Słabością – przede wszystkim niewielka widoczność w środowisku naukowym, co potwierdza liczba cytowań publikacji według bazy Web of Science (brak) i indeks Hirscha liczony wedle tej samej bazy (brak). Warto dodać, że nawet wedle bazy Google Scholar, bardziej przychylniej dla naukowców, indeks Hirscha habilitanta wynosi 0. Sytuacja taka związana jest przede wszystkim z dwoma czynnikami. Po pierwsze, chodzi o jakość niektórych tekstów, o czym była już po części mowa. Publikacje habilitanta – zwłaszcza w przypadku rozdziałów w pracach zbiorowych – często nie przekraczają 10 stron i opierają się na dość ograniczonej aparaturze badawczej (kilka książek wzbogaconych aktami prawnymi i depeszami z internetu). Po drugie problemem jest miejsce publikacji wyników badań. Tylko cztery z pozycji wchodzących w skład oficjalnego dorobku

habilitanta to czasopisma punktowane z listy Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego – właściwie jedno czasopismo „Społeczeństwo i Polityka” wydawane przez Wydział Nauk Politycznych Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora (20 punktów). Na liście czasopism punktowanych nie ma innego czasopisma, w którym często publikuje habilitant – to „Ante Portas – Studia nad Bezpieczeństwem” wydawane przez Katedrę Bezpieczeństwa Narodowego Wyższej Szkoły Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim. Warto dodać, że z oboma czasopismami dr Vadym Zheltovskyy jest związany jako zastępca redaktora naczelnego (w pierwszym przypadku) i recenzent zewnętrzny (w przypadku drugim).

W latach 2014 – 2018 Habilitant przedstawił 18 referatów na konferencjach naukowych przede wszystkim w Polsce (Uniwersytet Warszawski, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku) i na Ukrainie (Uniwersytet Narodowy „Akademia Ostrogska”, Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Klasyczny Prywatny Uniwersytet w Zaporozżu, Narodowy Uniwersytet im. Ołesia Honczara w Dniprze), ale także – co należy podkreślić – w Kanadzie (University of Alberta) i Rumunii (Ioan Cuza University, Jassy) oraz podczas Summer Institute for European Studies zorganizowanego przez Tufts University, University of Augsburg i University of Maryland w Czerniowcach na Ukrainie. Tematyka wspomnianych wystąpień w większości pokrywała się z omówionymi wcześniej artykułami.

Słabością dorobku habilitanta jest fakt, że nie odbył on żadnego stażu w krajowych lub zagranicznych ośrodkach akademickich (choć bez wątplenia często odwiedzał służbowo ukraińskie uczelnie wyższe i utrzymywał bieżące kontakty z przedstawicielami ukraińskich samorządów, których dotyczy publikacja stanowiące osiągnięcie naukowe, będące przedmiotem postępowania habilitacyjnego). Habilitant nie kierował również krajowymi lub międzynarodowymi projektami badawczymi we właściwym rozumieniu tego słowa; nie brał również udziału w realizacji takich projektów.

Ocena rozprawy habilitacyjnej

Przedstawione przez Habilitanta osiągnięcie naukowe, o którym mówi art. 16 ust. 2 ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie nauki to monografia *Self-government in Ukraine: Origin, Evolution and Perspectives*, Wydawnictwo Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku, Pułtusk 2019, 320 ss.).

Tematyka monografii ma charakter ważny i nowatorski, co należy uznać za jej zaletę. Reforma samorządowa jest jednym z ważnych przedsięwzięć reformatorskich podjętych przez Ukrainę po „rewolucji godności” w 2014 r., a jej sukces jest istotną przesłanką sukcesu ukraińskiej transformacji. Ponadto należy odnotować, że we wsparcie reformy samorządowej aktywnie zaangażowała się Polska, co zwiększa znaczenie badań podjętych przez Habilitanta z polskiej perspektywy. Wreszcie należy odnotować, że pomijając nieliczne opracowania o charakterze akademickim (prace Rafała Czachora) czy eksperckim (Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia) w Polsce nie ma aktualnych kompleksowych publikacji poświęconych tej tematyce¹. Analogicznych opracowań brak również na anglosaskim rynku wydawniczym.

Książka składa się z sześciu rozdziałów. Rozdział pierwszy poświęcony jest zagadnieniom teoretycznym. Autor dokonuje obszernego przeglądu literatury polskiej – poczynwszy od „klasyków”, takich jak Michał Kulesza, a skończywszy na autorach współczesnych (Jacek Wojnicki) – ukraińskiej i anglosaskiej. Sięga również do dokumentów Rady Europy. Habilitant analizuje trzy zasady, na których opiera się władza samorządowa: zasadę decentralizacji, zasadę dekoncentracji i zasadę subsydiarności. W przystępny sposób omawia główne teorie samorządu: teorię naturalną (dążenie do niezależności sprawia, że ludzie się samoorganizują), teorię państwową (państwo daje ludziom prawo do samorządzenia się) i teorię polityczną (samorząd to najniższy szczebel administracji państwowej). Przedstawia główne modele samorządów w Europie: brytyjski i kontynentalny. W ramach tego ostatniego wyróżnia, zgodnie z literaturą model niemiecki, skandynawski i „post-socjalistyczny”. „Reforma samorządowa – stwierdza dr Vadym Zheltovskyy – stała się kluczowym elementem procesów transformacji w Europie Środkowej i Wschodniej” (s. 50). Dzięki reformie samorządowej złamano polityczny monopol partii rządzącej i zasadę jednolitego systemu władzy, charakterystyczne dla państw komunistycznych. Niestety dość krótką analizę państw Europy Środkowej i Wschodniej Habilitant ogranicza do nowych państw członkowskich UE, a mówiąc dokładniej – Polski, Czech i Węgier. Pomija zupełnie państwa poradzieckie, w szczególności Ukrainę, gdzie proces transformacji przebiegał w odmienny, dużo wolniejszy i mniej udany sposób.

¹ Ostatnie datują sprzed „rewolucji godności”: Mirosław Karpiuk (red.), *Samorząd terytorialny w Polsce i na Ukrainie. Miscve samovrăduvannâ v Pol'si ta Ukraîni*, Polskie Wydawnictwo Prawnicze Iuris, Poznań – Kijów 2013; Wiesław Skrzydło et al. (red.), *Podstawy wolności zrzeszania się oraz zasada samorządności w prawie konstytucyjnym Polski i Ukrainy*, Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Rzeszów – Przemyśl 2013.

Rozdział drugi poświęcony jest samorządom w oficjalnej agendzie władz ukraińskich. Autor omawia rozwój ukraińskiego samorządu w ujęciu chronologicznym, słusznie przyjmując za kluczowe cezury ogłoszenie niepodległości Ukrainy (1991 r.), „pomarańczową rewolucję” (2004 r.) i „rewolucję godności” (2013 r.). Omawia organizację władz lokalnych i regionalnych wprowadzoną w 1992 r. opartą na radach wiejskich, wsiach, miastach, powiatach i obwodach. W 1997 r. przyjęto ustawę o samorządzie terytorialnym; Ukraina ratyfikowała również Europejską Kartę Samorządu Terytorialnego. Wskazuje na pewne słabości ukraińskiego samorządu, np. brak organów wykonawczych na poziomie powiatów i obwodów, co umacniało władzę centralną i jej przedstawicieli w terenie. Pomija jednak inne problemy, np. kwestie finansowania ukraińskich samorządów czy fakt, że podlegały im jedynie tereny zamieszkane. Obszary niezamieszkane pozostawiono w kompetencji administracji państwowej. Takie rozwiązanie zasadniczo różniło się od sytuacji w Polsce i w istotnym stopniu osłabiało ukraiński samorząd. Istniejący system chciał zreformować po „pomarańczowej rewolucji” prezydent Wiktor Juszczenko. Te dążenia spotkały się jednak ze sprzeciwem na poziomie lokalnym, w szczególności na zachodniej Ukrainie, z powodu postulowanej w ramach reformy likwidacji wielu istniejących powiatów. Po wyborach parlamentarnych w 2006 r. do władzy powróciła Partia Regionów, która była niechętna reformie. Sytuacja nie uległa zasadniczym zmianom w okresie prezydentury Wiktora Janukowycza (2010 – 2014). Po „rewolucji godności” reforma samorządowa i decentralizacja znalazła się w programach wszystkich parlamentarnych sił politycznych, łącznie z Opozycyjnym Blokiem (spadkobiercą Partii Regionów). W 2014 r. przyjęto nową koncepcję reformy samorządowej, która zakładała m.in. zmianę konstytucji, utworzenie organów wykonawczych samorządów na poziomie powiatów i obwodów, możliwość dobrowolnego tworzenia przez najniższe jednostki samorządu terytorialnego połączonych gromad. Propozycje decentralizacji kraju spotkały się ze zróżnicowanym przyjęciem zwłaszcza z powodu ich ew. wpływu na status poszczególnych rejonów obwodów donieckiego i ługańskiego, pozostających pod kontrolą prorosyjskich separatystów; nadanie im szczególnego statusu zakładały porozumienia mińskie z lutego 2015 r. Starcia przed siedzibą Rady Najwyższej (4 osoby zginęły, 150 zostało rannych) uniemożliwiły wprowadzenie zmian konstytucyjnych, co w praktyce – czego autor nie podkreśla dostatecznie – zamknęło możliwość rzeczywistej reformy konstytucyjnej. Omawiany rozdział jest, czy właściwie powinien być, najważniejszą częścią pracy i w jasny sposób zarysować sytuację ukraińskiego samorządu. W praktyce sytuacja jest inna. Habilitant ucieka przed rzeczową analizą sytuacji prawno-politycznej ukraińskiego samorządu na rzecz prezentacji historii politycznej Ukrainy, a także zwykle niezrealizowanych politycznych i

eksperckich propozycji dotyczących reformy samorządu terytorialnego w tym kraju. Niemal trzy strony poświęcono prezentacji wyników badań opinii publicznej z 2015 r. dotyczących znajomości ukraińskiej konstytucji.

W rozdziale trzecim omówiono znaczenie polskich doświadczeń w sferze reformy samorządowej w kontekście współpracy polsko-ukraińskiej. Autor zwraca uwagę, że polska reforma samorządowa jest przykładem dla porewolucyjnych władz Ukrainy. Następnie omawia polskie doświadczenie w tym obszarze – poświęca mu jednak nazbyt dużo uwagi (s. 100 – 119). Dalej Habilitant omawia rolę Partnerstwa Wschodniego, zwłaszcza Konferencji Władz Lokalnych i Regionalnych Partnerstwa Wschodniego (CORLEAP), który jest podstawowym narzędziem współpracy na poziomie lokalnym i regionalnym w ramach PW; polsko-ukraińskie projekty transgraniczne finansowane ze środków UE; rolę euroregionów we współpracy polsko-ukraińskiej. Podobnie jak we wcześniej omawianych artykułach czytelnik nie dowie się jednak z omawianej publikacji jakie konkretnie euroregiony współtworzą Polska i Ukraina. Warto przypomnieć, że są to euroregion „Karpaty” i „Bug”. Pierwszy został powołany w 1993 r. przez przedstawicieli władz lokalnych z Polski, Ukrainy, Słowacji i Węgier; w 1997 r. został on poszerzony o podmioty z Rumunii. Obszar euroregionu obejmuje 154 tys. km² i jest zamieszany przez ok. 15 mln mieszkańców. Euroregion ma na celu m.in. organizowanie i koordynowanie współpracy w sferze gospodarki, nauki, ekologii, kultury i oświaty, pomoc w opracowaniu konkretnych projektów, rozwijanie i ułatwianie kontaktów między mieszkańcami, rozwijanie dobrosąsiedzkich stosunków, wspieranie rozwoju regionu. Euroregion „Bug” został powołany w 1995 r. Pierwotnie w jego ramach współpracowały podmioty z Polski i Ukrainy, od 1998 r. również z Białorusi. Powierzchnia euroregionu to 80 tys. km², które zamieszkuje ok. 5 mln ludzi. Euroregion stawia sobie za cel rozwój współpracy w takich dziedzinach, jak zagospodarowanie przestrzenne, komunikacja, oświata, turystyka i kultura, czy ochrona środowiska; dąży również do rozwijania kontaktów między mieszkańcami obszarów przygranicznych oraz współpracy instytucjonalnej i gospodarczej. Oba euroregiony działają w istotnym stopniu dzięki wsparciu finansowemu UE. W dalszej części rozdziału autor przedstawia podstawowe dokumenty regulujące polsko-ukraińską współpracę samorządową, a także rolę współpracy pozarządowej w tym obszarze. Kompetentnie, choć dość syntetycznie przedstawia działalność najważniejszych podmiotów zaangażowanych w tę współpracę, takich jak Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej.

Rozdział czwarty dotyczy ukraińskiego samorządu w kontekście roli obywateli w procesie reform. Habilitant zaczyna, trudno powiedzieć dlaczego, od współczesnych studiów nad samorządnością i ich znaczeniem dla Ukrainy. Nie kwestionując znaczenia tego

zagadnienia, warto zauważyć, że tego typu zagadnienia powinny się raczej znaleźć w rozdziale pierwszym. Autor omawia poglądy amerykańskich i europejskich autorów, poświęcając w szczególności dużo uwagi Josephowi Nye'owi – ten ostatni z pewnością jest ważnym badaczem stosunków międzynarodowych, trudno go jednak uznać za specjalistę od samorządu terytorialnego. W drugiej części rozdziału dr Vadym Zheltovsky podejmuje temat anonsowany w tytule, tj. zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego w proces decentralizacji na Ukrainie. Słusznie przypomina, że pomimo trzech rewolucji („rewolucji na granicę”, „pomarańczowej rewolucji” i „rewolucji godności”) społeczeństwo ukraińskie okazało się niezdolne do przeprowadzenia po rewolucji zmian, co należy uznać za przejaw jego słabości. Dalej Habilitant przechodzi do omówienia działalności Związku Miast Ukraińskich, by szybko porzucić ten temat i zająć się postulowanymi przez zachodnich ekspertów standardami usług publicznych, a następnie oceną sytuacji w porewolucyjnej Ukrainie przez Freedom House; oba te zagadnienia mają nikły związek z tematyką rozdziału. Autor słusznie zwraca uwagę na dużą liczbę organizacji pozarządowych, a zarazem na ich największą słabość, jaką są ich finanse. Ponadto większość ze wspomnianych organizacji nie zajmuje się wspieraniem reform, ale innymi zagadnieniami (pomoc kobietom, dzieciom itd.). Wreszcie, na Ukrainie nie ma tradycji współpracy pomiędzy władzami a organizacjami pozarządowymi, co utrudnia tym ostatnim działanie.

Rozdział piąty stawia sobie za cel przeanalizowanie przez pryzmat zbadania sytuacji w ukraińskich regionach relacji w trójkącie uniwersytety – organizacje pozarządowe – lokalne władze. Autor rozpatruje przypadki obwodów lwowskiego, rówieńskiego, winnickiego, dnipropietrowskiego i zaporoskiego; taki wybór nie budzi zastrzeżeń. Podaje szczegółowe dane dotyczące liczby ludności, radnych i organizacji pozarządowych w każdym z analizowanych obwodów. Następnie omawia rozmaite instrumenty mające służyć włączeniu społeczeństwa w proces reformy, w szczególności internetową mapę przedstawiającą proces powstawania połączonych gromad. Cechą obwodu lwowskiego, stwierdza autor, jest rozwinięta współpraca z sąsiadującą Polską i aktywność społeczeństwa obywatelskiego. Również dla obwodu rówieńskiego Polska jest najważniejszym (choć nie jedynym) partnerem; obwód bierze udział w polsko-ukraińsko-białoruskiej współpracy transgranicznej; współpracuje również z władzami samorządowymi w Polsce, w szczególnością z Warmią i Mazurami. Obwód winnicki jest znany z dokonań w sferze samorządności – jego merem był późniejszy premier Ukrainy Wołodymyr Hrojsman; współpracuje z Polską, ale i z Mołdawią (w ramach euroregionu „Dniestr”). Obwód dnipropietrowski (błędnie nazwany przez autora obwodem dniprozańskim od nowej nazwy jego stolicy – kiedyś Dnipropietrowska, dziś

Dnipra) współpracuje m.in. z takimi krajami jak Polska, Niemcy, Białoruś i Gruzja; działa tutaj Szkoła Samorządu Lokalnego utworzona przy wsparciu Szwajcarii. Region zaporoski realizuje projekty współpracy z Niemcami i Polską; jest to region położony najbliżej ogarniętego wojną Donbasu, co wpływa na jego specyfikę i utrudnia współpracę z naturalnym partnerem, jakim jest Rosja. W dalszej części rozdziału autor szczegółowo omawia projekt „Uniwersytety jako partnerzy w polityce lokalnej” zainicjowany przez Akademię Humanistyczną w Puławach uruchomiła projekt, który ma na celu wsparcie naukowej debaty na temat polskiego i europejskiego doświadczenia w zakresie decentralizacji; w projekcie brali udział przedstawiciele władz lokalnych i uczelni z Dnipra, Zaporozża i Równego. Habilitant prezentuje w szczególności szczegółowe wyniki okrągłych stołów zorganizowanych we współpracy z ukraińskimi partnerami. Promocja własnych osiągnięć, również organizacyjnych, jest rzeczą zrozumiałą, niemniej poświęcenie projektowi AH trzynastu stron (s. 214 – 227) omawianej monografii wydaje się przesadą.

Ostatni rozdział dotyczy dyskursu politycznego na temat samorządu terytorialnego na Ukrainie. Otwiera go wprowadzenie teoretyczne dotyczące roli dyskursu politycznego we współczesnej polityce (s. 230 – 239). W dalszej części autor skupia się na dyskursie politycznym prezydenta Poroszenki dotyczącym reformy samorządowej – ukraiński przywódca starał się przekonać rodaków do korzyści z niej płynących. Dotyczyło to zarówno zwykłych obywateli, którzy zyskali nowe możliwości wpływu na władze, jak i mieszkańców Donbasu, którym decentralizacja miała umożliwić realizację ich aspiracji. Prezydent starał się również przekonać ukraińskich deputowanych w 2015 r. do przyjęcia niezbędnych zmian w konstytucji. Propozycja reformy konstytucyjnej nie spotkała się jednak z jednoznacznie dobrym przyjęciem w Radzie Najwyższej, której deputowani wyrażali obawy o to, że zagrozi ona suwerenności Ukrainy i krytykowali fakt, że jest ona przyjmowana pod naciskiem zagranicy, która dąży do uregulowania konfliktu w Donbasie. Ostatecznie jak wspomniano konstytucja nie została zmieniona, co pogrzyżyło reformę samorządową, ale również w istotnym stopniu osłabiło porewolucyjną koalicję. Omawiany rozdział jest najbardziej spójny spośród całej publikacji i w merytoryczny sposób przedstawia analizowane zagadnienie; zarazem trzeba zauważyć, że skupia się on przede wszystkim na jednym ważnym wydarzeniu, jakim była próba wprowadzenia w 2015 r. zmian do konstytucji w celu urzeczywistnienia reformy samorządowej.

Monografia powstała w oparciu o obszerną bibliografię – ukraińską, polską i anglosaską. W jej skład wchodzi ok. 120 dokumentów, ok. 250 książek i artykułów naukowych, a także artykuły prasowe i inne materiały internetowe. Bibliografia zaprezentowana jest w

sposób chaotyczny – po części nie jest nawet uporządkowana alfabetycznie. Książkę uzupełniają załączniki: kalendarium ważnych wydarzeń dotyczących decentralizacji i reformy samorządowej po Euromajdanie (2014 – 2016), liczba jednostek terytorialnych na Ukrainie 1 stycznia 2014 r., wnioski z okrągłych stołów przeprowadzonych w ramach projektu „Partnerzy społeczni władz lokalnych”, a także słowniczek ukraińskich i polskich pojęć związanych z reformą samorządową.

Zasadnicza teza monografii, cytując autoreferat Habilitanta, brzmi iż: „Rozwój samorządów lokalnych na Ukrainie w istotnym stopniu uzależniony jest od zaangażowania się i współpracy podmiotów politycznych i społecznych. Na implementację reformy samorządowej na Ukrainie wpływają ponadto zmiany dokonujące się w ramach systemu polityczno-ustrojowego, inicjatywy międzynarodowe wspierające proces decentralizacji, jak również dyskurs polityczny mający na celu podniesienie świadomości społecznej na temat reformy samorządowej”. Takie sformułowanie nie budzi zastrzeżeń, jeśli chodzi o jego prawdziwość. Może natomiast wydawać się nieco ogólnikowe – każda większa reforma, nie tylko na Ukrainie, wymaga zaangażowania się i współpracy podmiotów politycznych i społecznych. Ponadto przywołana hipoteza pomija znaczenie reformy samorządowej dla Ukrainy traktując zmiany w tym obszarze jako cel sam w sobie, a także przeszkody, które w zasadniczym stopniu utrudniają tej reformy przeprowadzenie. Habilitant ma zresztą chyba świadomość tego problemu, gdy pisze we wnioskach że „najważniejszy wniosek płynący z badań to że nie ma ostatecznych wniosków” (s. 261). To dość skromne podsumowanie własnych badań.

Konstrukcja monografii nie jest optymalna i sprawia wrażenie, jak gdyby powstała w oparciu o mechaniczne zestawienie wcześniejszych tekstów Habilitanta, czy przynajmniej zagadnień którymi się zajmował. Uzupełniają je rozważania o charakterze teoretycznym luźno związane z tematem książki. Publikacja nie odpowiada zagadnieniom anonsowanym w tytule (geneza, ewolucje, perspektywy). Zbyt mało miejsca poświęcono rysowi historycznemu, w szczególności dziedzictwu Rosji carskiej i ZSRR oraz jego wpływowi na rozwój samorządu na Ukrainie; w tym kontekście trzeba pamiętać, że na Ukrainie naddnieprzańskiej właściwie nigdy od czasów kozackich nie było tradycji samorządności – nieco inna sytuacja istniała w Galicji, która do II wojny światowej była pod rządami austriackimi, a następnie polskimi. Pominęto również kwestię koncepcji federalizacji Ukrainy, którą w przeszłości promowały prorosyjskie siły na Ukrainie (Partia Regionów), a za ich pośrednictwem – Rosja. Federalizacja miała na celu wzmocnienie potężnych, uprzemysłowionych południowo-wschodnich regionów kraju kosztem władz centralnych, a w efekcie zwiększenie wpływu Federacji Rosyjskiej na Ukrainę.

Czytelnik nie dowie się wreszcie z omawianej książki, jak funkcjonuje dziś na Ukrainie samorząd – bez reformy konstytucyjnej, ale za to z coraz liczniejszymi połączonymi gromadami.

Pojawia się pytanie, czemu skoro książka została wydana w 2019 r. to czemu pod względem czasowym autor kończy analizę w latach 2015 – 2016? Proces wydawniczy niekiedy się przeciąga, niemniej cztery lata przerwy, zwłaszcza w przypadku zagadnienia o dużej dynamice to zdecydowanie za dużo. Pewne zastrzeżenia budzą kwestie językowe. Autor nie stosuje konsekwentnie jednej konwencji jeśli chodzi o transkrypcję (nie mylić z transliteracją) z języka ukraińskiego na angielski, o czym świadczy fakt, że literę „r” zapisuje jako g (zob. przypis 212, s. 82), choć wymawia się ją jako „h” i zwykle tak jest po angielsku transkrybowana. Błędnie podaje nazwy miast ukraińskich, z którymi współpracował, pisząc Vinnycia zamiast Vinnytsia, Zaporizzia zamiast Zaporizhia, Zaporizhzhia lub Zaporizhzhya (s. 188 i nast.). Zbyt często od języka naukowego (jak jest i dlaczego tak jest?) przechodzi do języka eksperckiego (jak powinno być?, co należy zrobić?) i publicystyki: „Po raz pierwszy w ukraińskiej historii większość w ukraińskim parlamencie ósmej kadencji może być nazwana proeuropejską (faktycznie lub na poziomie deklaracji) i co dużo ważniejsze proukraińską” (s. 79). Niepotrzebnie używa eufemizmów pisząc o wojnie w Donbasie jako o „kryzysowej sytuacji na wschodzie Ukrainy” (s. 86) i „wojskowych napięcia w Donbasie” (s. 153).

Wszystkie powyższe problemy obniżają wartość omawianej pracy i sprawiają, że mimo iż podejmuje ona ważny i oryginalny problem badawczy to nie spełnia ona pokładanych w niej przez czytelnika oczekiwań.

Konkluzje

Stwierdzam, że Habilitant wykazuje istotną aktywność naukową, a przedstawione przez niego osiągnięcie naukowe stanowi istotny wkład w rozwój nauki o polityce. Dlatego jestem za nadaniem panu doktorowi Vadymowi Zheltovskiemu stopnia doktora habilitowanego.

